

ANNA JÓZEFczyk

Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu, Instytut Psychologii
Zakład Psychologii Osobowości i Różnic Indywidualnych
e-mail: a.jozefczyk@uni.lodz.pl

ADRIANNA KOLAKOWSKA

Przedszkole Miejskie nr 77 w Łodzi
91-764 Łódź, ul. Bracka 23
e-mail: adrianna.kolakowska@gmail.com

WALDEMAR ŚWIĘTOCHOWSKI

Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu, Instytut Psychologii
Zakład Psychologii Osobowości i Różnic Indywidualnych
e-mail: waldis@uni.lodz.pl

PREDYSPOZYCJE STUDENTÓW PSYCHOLOGII DO FUNKCJONOWANIA W ROLI ZAWODOWEJ

Abstrakt. Przedmiotem artykułu jest określenie poziomu predyspozycji studentów psychologii warunkujących ich zdolność do podjęcia zadań psychologa. Autorzy oparli się na teoretycznym modelu predyspozycji zawodowych J. Hollanda, zgodnie z którym określony rodzaj predyspozycji zawodowych determinuje sukces w konkretnym zawodzie; w tym przypadku w zawodzie psychologa. Celem badań było: 1) oszacowanie poziomu predyspozycji badawczych i społecznych u studentów oraz porównanie tego poziomu u studentów stacjonarnych i niestacjonarnych; 2) zidentyfikowanie czynników psychologicznych determinujących poziom predyspozycji. W badaniach wykorzystano test predyspozycji zawodowych J. Hollanda, Kwestionariusz do pomiaru inteligencji emocjonalnej INTE oraz Test Osobowości NEO-FFI. Wzięło w nich udział 133 studentów psychologii Uniwersytetu Łódzkiego. Wyniki wskazują m.in. na wyższy niż przeciętny poziom predyspozycji badawczych i społecznych u studentów oraz na szczególną rolę inteligencji emocjonalnej w kształtowaniu predyspozycji zawodowych przyszłych psychologów.

Słowa kluczowe: predyspozycje zawodowe, zawód psychologa, inteligencja emocjonalna.

1. WPROWADZENIE

Studia psychologiczne cieszą się w naszym kraju od lat niesłabnącą popularnością. Odpowiadając na pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy, wskazuje się zwykle na dążenie młodych ludzi do bliższego poznania samych siebie, chęć rozwiązywania problemów osobistych i rodzinnych, a także atrakcyjność studiów psychologicznych wyrażającą się oczekiwaniem zdobycia niedostępnej innym ludziom – i może nieco „tajemnej” – wiedzy o człowieku. Motywem nabierającym znaczenia w ostatnim czasie może być również oczekiwana przydatność psychologii w podejmowaniu różnych zadań i profesji, których istotą jest szeroko rozumiana praca z ludźmi. Takie motywy wyboru drogi kształcenia wskaże z łatwością każdy nauczyciel akademicki z obszaru nauk psychologicznych.

Nie mniej ważnym od pytania o powody studiowania jest pytanie o to, czy wyborowi psychologii jako dziedziny studiów wyższych towarzyszy odpowiedni poziom wiedzy o tym, jakiego rodzaju zadania zawodowe realizuje psycholog oraz o to, czy kandydaci na psychologów już w momencie podejmowania studiów dysponują odpowiednim zasobem predyspozycji, aby takie zadania podjąć i wykonać.

1.2. Specyfika zawodu psychologa

Podstawowe zadania zawodowe psychologa to, najogólniej rzecz ujmując, opis, interpretacja i prognoza (Zimbardo, Ruch, 1996). Psycholog opisuje człowieka, diagnozując jego cechy, uzdolnienia, motywy, osobowość i zachowanie w różnych sytuacjach. W tym celu używa różnych metod, takich jak wywiad, obserwacja, testy (m.in. Rodolfa i in., 2013; CIOP, 1998). Psycholog stara się również wyjaśnić swoje spostrzeżenia, poszukując związków pomiędzy zaobserwowanymi faktami a różnymi wydarzeniami z przeszłości danej osoby (diagnoza przyczynowa) oraz efektami i następstwami jego aktywności (diagnoza funkcjonalna), korzystając przy tym z różnych teorii wyjaśniających zachowanie. Natomiast pojęcie prognozy odnosi się w tym przypadku do planowania przyszłości i ewentualnego planowania takich przedsięwzięć, które mogłyby usprawnić funkcjonowanie człowieka oraz poprawić jakość jego życia. W tym kontekście najczęściej mówimy o psychoterapii i treningach psychologicznych. Cele takiej pracy mogą być różnorodne w zależności od dokonanej diagnozy. Analizując obszary zastosowań psychoterapii, za najważniejsze obszary interwencji psychologicznej należy przyjąć:

- a) zmianę osobowości, np. charakteru (mechanizmów obronnych), wzmocnienie funkcji „ja”,
- b) zmianę zachowań pojawiających się i/lub inicjowanych przez pacjenta w określonych sytuacjach,
- c) integrację osobowości, rozumianą jako zgodność wewnętrzną na poziomie dążeń, sposobów działania, a także odpowiedniość między pierwszymi a drugimi,

d) zmianę świadomości, np. samooceny, przekonań o sobie, życiu, innych ludziach,

e) zmianę kontekstu, w jakim funkcjonuje człowiek, którym najczęściej jest system rodzinny; jeżeli stwierdzimy dysfunkcję w obrębie ważnych cech tego systemu, takich cech, które mają wystarczającą moc, żeby wpływać na określoną osobę i modyfikować jej zachowanie, to jedyną właściwą drogą poprawy jest zmiana systemowa (Czabała, 2006; Prochaska, Norcross, 2006; Świętochowski 2014).

Podobnie szeroko zadania psychologa formułuje ustawa o zawodzie psychologa, z której wynika, iż obszar działalności psychologa to: diagnoza, opiniowanie, orzekanie, psychoterapia oraz udzielanie porad psychologicznych.

Psychologia zajmuje się jednak nie tylko działalnością praktyczną, lecz także badawczą (Juczyński, 1998). Aby możliwy był precyzyjny i jednoznaczny opis, jak również trafna interpretacja psychologiczna, konieczne jest opracowanie spójnych teorii i stworzenie użytecznej aparatury pojęciowej, gwarantującej porozumiewanie się i współpracę psychologów z różnych ośrodków. Osiągnięcie tego celu jest możliwe dzięki badaniom naukowym, prowadzonym głównie w ośrodkach akademickich. Ich wyniki służą bezpośrednio poszerzaniu wiedzy psychologicznej, ale w dalszej perspektywie – doskonaleniu pracy psychologów-praktyków.

Praktyczna strona zastosowań psychologii polega na pracy z ludźmi. Z tego punktu widzenia psychologia jest zawodem społecznym. Jeżeli jednak uwzględnimy cele poznawcze, o których była mowa wyżej, psychologia jest też zawodem o charakterze badawczym.

W świetle powyższych uwag skuteczne funkcjonowanie w roli zawodowej psychologa powinno być uwarunkowane w znacznym stopniu posiadaniem zarówno społecznych, jak i badawczych predyspozycji zawodowych. Termin „predyspozycje”, mający status konstruktu teoretycznego, oznacza ogólne szanse oraz możliwości poradzenia sobie jednostki w danym obszarze zawodowym lub edukacyjnym (Biegańska, Lubrańska, Marat, 2010).

Założenia niniejszych badań zostały oparte na koncepcji predyspozycji zawodowych, zaproponowanej przez J. Hollanda. Wybór tej teorii jako szkieletu analiz można uzasadnić jej dobrą empiryczną weryfikacją oraz szerokim zastosowaniem w poradnictwie zawodowym (Nauta, 2010). Świadczy o tym chociażby wykorzystywanie w poradnictwie wielu metod opartych na tej teorii (Kulesza, Kos, 2010; Król-Korepta, 2012). O jakości koncepcji Hollanda może świadczyć również fakt ulepszania jej przez autora przez całe dziesięciolecia, ponadto jest ona uznawana za najbardziej znaną w poradnictwie zawodowym (Sobierajski, 2013), a nawet za przełomową w psychologii doradztwa zawodowego (Nauta, 2010).

J. Holland w swojej koncepcji predyspozycji zawodowych zakłada możliwość dopasowania osoby do danej pracy na podstawie kompatybilności czynników tkwiących w jednostce i w środowisku pracy. Wyróżnia sześć rodzajów predyspozycji: realistyczne, badawcze, społeczne, przedsiębiorcze, konwencjonalne oraz artystyczne. Dla predyspozycji realistycznych charakterystyczne są

umiejętności praktyczne, techniczne oraz brak umiejętności społecznych. Typ badawczy to zdolności naukowe, sceptycyzm, intelektualizm, rozwój i zdobywanie wiedzy. Predyspozycje społeczne związane są z opiekuńczością i empatią, a także wysokimi zdolnościami interpersonalnymi. Predyspozycje przedsiębiorcze charakteryzują się m.in. umiejętnością wywierania wpływu na innych, zaś konwencjonalne – konformizmem i podporządkowywaniem się regułom. Typ artystyczny natomiast oznacza myślenie niezależne, nieszablonowe, kreatywność i otwartość na doświadczenia (Sobierajski, 2013). Każdy człowiek, zdaniem J. Hollanda, posiada wszystkie predyspozycje, jednak poziom ich nasilenia jest indywidualnie zróżnicowany.

Analogicznie do typów predyspozycji można wyróżnić sześć środowisk pracy. Środowisko badawcze jest idealne dla osoby o predyspozycjach badawczych, społeczne – dla osoby o predyspozycjach społecznych itd. W środowisku społecznym, charakterystycznym dla pracy psychologa, cenione są wysokie kompetencje interpersonalne, empatia, troska o innych. W badawczym zaś, również należącem do domeny psychologa, myślenie naukowe, sceptycyzm, zdobywanie wiedzy poprzez badania (Holland, 1997). Wysoki poziom konkretnych predyspozycji oznacza możliwość sprostania przez jednostkę wymaganiom danego środowiska pracy, na przykład wysoki poziom predyspozycji społecznych u danej jednostki oznacza dużą zdolność sprostania wymaganiom zawodów o charakterze społecznym (Kulesza, Kos, 2010).

Teoria zakłada, iż jednostki poszukują takiego środowiska pracy, które odpowiada dominującym u nich predyspozycjom (Holland, 1997). Następstwem niezgodności pomiędzy typem predyspozycji a środowiskiem pracy są niezadowolenie i niewielkie osiągnięcia (Król-Korepta, 2012, Sobierajski, 2013). Z kolei zgodność typu predyspozycji jednostki z jej środowiskiem pracy związana jest z wyższą samooceną, większą efektywnością oraz poczuciem wspólnoty (Holland, 1997).

Ocena predyspozycji zawodowych osoby pozwala oszacować ogólną szansę poradzenia sobie w określonym zawodzie. Powstaje zatem pytanie, czy można owe predyspozycje określić dokładniej, wskazując konkretne cechy pożądane w wykonywaniu zawodu psychologa. W wielu obszarach, gdzie funkcjonują psychologowie, skuteczne działanie jest kwestią wyuczenia się i zastosowania określonych procedur oraz wytrenowania pewnego zestawu umiejętności. Wiele z nich można opanować w trakcie studiów psychologicznych: umiejętność rozmawiania, stawiania pytań, interpretowania uzyskanych informacji, planowania czynności korekcyjnych czy terapeutycznych. Innych jednak tak łatwo wyuczyć się nie da. Psycholog podejmujący pracę z pacjentem powinien posiadać również szereg specyficznych, typowo psychologicznych kompetencji. Powinien więc charakteryzować się wysokim poziomem wrażliwości, zaciekawienia, empatii, a także – umiejętnością okazania tych cech, co wydaje się podstawą zaufania pacjenta i jego zdolności do zmiany zachowania czy sposobu myślenia o sobie i otaczającym go świecie. I wreszcie, *last but not least*, powinien charakteryzować się

odpowiednimi cechami osobowości i temperamentu, umożliwiającymi efektywną pracę z drugim człowiekiem: cierpliwością, wytrwałością i stabilnością emocjonalną (Reidenberg, 2009, Heaton, 2005).

W aspekcie pożądanых właściwości pracownika socjalnego wymienia się następujące: radość życia i akceptacja zmian; brak konformizmu i otwartość; samoświadomość, autentyczność; pragnienie zwiększania u ludzi swobody wyboru i kontroli nad własnym życiem; odwaga w realizacji celów; wrażliwość na klienta. Inna klasyfikacja wymienia: ciepło, sprawność działania, wrażliwość, dar przekonywania, empatię, samoświadomość, wiedzę, praktyczne nastawienie i autentyczność (Szybińska, Mroczkowska, Toeplitz, 2004). Podane przykładowo listy pożądanых cech odnoszą się zapewne również do psychologów podejmujących pracę z ludźmi. Obydwe one zawierają zarówno właściwości, które można określić jako typowo społeczne (ciepło, autentyczność, empatia), jak i takie, które zaliczylibyśmy do cech poznawczych – samoświadomość, wiedza, otwartość. Obejmują więc właściwości przydatne w obydwu wymienionych przez nas obszarach istotnych w pracy psychologa, ale też takie, które są bardziej przepisami roli niż właściwościami indywidualnymi, na przykład pragnienie zwiększania u ludzi swobody wyboru i kontroli nad własnym życiem. Jednocześnie nietrudno zauważyć, że żadna z przytoczonych klasyfikacji nie jest jednolita, zawiera kategorie o różnym poziomie ogólności, w dodatku niejasno zdefiniowane oraz takie, które trudno zaliczyć do właściwości (jak np. sprawność działania). Tym niemniej na obydwie listy składają się wyłącznie zalety, co – jak wykazują badania – empiryczne jest zgodne z oczekiwaniami klientów psychologicznych (Szybińska, Mroczkowska, Toeplitz, 2004).

Centralny Instytut Ochrony Pracy (CIOP, 1998) wśród cech charakteru predysponujących do pracy w zawodzie psychologa wyróżnia: (a) empatię, (b) otwartość na problemy innych, (c) chęć pomagania, (d) odpowiedzialność, (e) tolerancję, (f) obiektywizm, (g) emocjonalną dojrzałość i odporność. Ten sam Instytut wymienia także istotne w tym zawodzie umiejętności: (a) umiejętność formułowania klarownych i jasnych wypowiedzi, (b) umiejętność nawiązywania kontaktu, (c) rozumowania logicznego, (d) rozumienia innych osób i ich zaakceptowania, (e) obserwacji oraz uważnego słuchania, (f) samokontroli, (g) twórczego rozwiązywania problemów, (h) koncentracji, podzielności uwagi, dobrego zapamiętywania (CIOP, 1998).

2.2. Problematyka badań

W kontekście powyższych rozważań ważna jest odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu osoby podejmujące studia psychologiczne posiadają kompetencje ułatwiające im już na starcie do kariery zawodowej realizację trudnych i odpowiedzialnych zadań psychologa.

Podjęcie tej problematyki badawczej wydaje się istotne ze względu na możliwość ewentualnej modyfikacji organizacji studiów psychologicznych i wdrożenia działań naprawczych w przypadku uzyskania niepokojących wyników. Poza tym rezultaty badań mogą stanowić podstawę merytorycznej korekty dotychczas realizowanego programu studiów tak, aby zminimalizować ryzyko negatywnych dla pacjentów konsekwencji korzystania z usług psychologicznych „niskiej jakości”. Dotychczas przeprowadzono niewiele badań, w których próbą reprezentatywną byli studenci psychologii w kontekście ich predyspozycji do pracy w zawodzie psychologa. Prawdopodobnie badania realizowane i omawiane w niniejszej pracy są jednymi z niewielu prowadzonych w tym obszarze.

Każde środowisko daje jednostce odmienne możliwości rozwoju oraz stawia przed nią odmienne wymagania. Praca psychologa odbywa się zarówno w środowisku badawczym, jak i społecznym. Osoby o wysokim poziomie natężenia predyspozycji społecznych charakteryzują się empatią, wywierają pozytywny wpływ na innych, chętnie udzielają pomocy. Pełne są taktu i serdeczności. Dobrze radzą sobie w zawodach wymagających zdolności interpersonalnych. Z kolei osoby o wysokich predyspozycjach badawczych mają wysoką zdolność do analizy, interpretacji i obserwacji. Są dociekliwe i ciekawe świata (Paszowska-Rogacz i in., 2013).

Do określonego zawodu predestynuje także osobowość oraz ukształtowane na jej podłożu indywidualne właściwości (Bańka, 2005). Jedną z nich może być inteligencja emocjonalna, czyli umiejętność odpowiedniego rozumienia uczuć i emocji u siebie oraz innych osób, a także umiejętność korzystnego zarządzania emocjami (Śmieja, Orzechowski, 2008; Jaworowska, Matczak, 2001). Inteligencja emocjonalna ujmowana jako odrębna cecha stanowi zbiór cech bardziej elementarnych, takich jak tolerancja, empatia, zdolność do nawiązywania kontaktu itp. (Szczygieł, 2008; Koper, 2008). Bez wątplenia inteligencja emocjonalna może okazać się przydatna w pracy psychologa.

Wymienione cechy kształtują się na bazie tzw. podstawowych tendencji osobowościowych. Są to elementarne właściwości (ekstrawersja, neurotyczność, sumienność, ugodowość i otwartość), mające w dużym stopniu podłoże genetyczne i w związku z tym mało podatne na wpływy środowiskowe. Stanowią one element Pięcioletniowego Modelu Osobowości Costy i McCrae, kompatybilnego z teorią H. Eysencka (Brzozowski, Drwał, 1995). Koncepcja PMO utożsamiana jest z wymienionymi wyżej podstawowymi tendencjami (zob. Zawadzki i in., 1998). Jednostki różnią się między sobą poziomem natężenia wspomnianych pięciu cech. Na potrzeby niniejszych badań sprawdzono związek tych właściwości u studentów z poziomem predyspozycji badawczych i społecznych według opisanego już ujęcia Hollanda.

Kluczowym zagadnieniem dla podjętych przez nas badań jest kwestia predyspozycji zawodowych. J. Holland w swojej koncepcji predyspozycji zawodowych zakłada możliwość dopasowania osoby do danej pracy na podstawie kompatybilności czynników tkwiących w jednostce i w środowisku pracy.

2. HIPOTEZY

W naszych badaniach podejmujemy kwestię wyboru studiów psychologicznych jako kierunku dalszego kształcenia przez absolwentów szkół średnich w kontekście posiadanych przez nich predyspozycji do uprawiania zawodu psychologa. Można zakładać, zgodnie z teorią Hollanda, że wybór kierunku kształcenia jest związany – przynajmniej do pewnego stopnia – z zainteresowaniami i wrażliwością studentów na problemy innych ludzi oraz wynika z przekonania, że ukończenie psychologii pozwoli na zdobycie realnych kompetencji przydatnych w pracy z innymi, pomaganiu im i podnoszeniu jakości ich życia.

Szczegółowe problemy badawcze zostały ujęte w formę hipotez, które uzasadniamy ze względu na unikatowość takich badań oraz społeczno-kulturowy charakter decyzji zawodowych, opierając się głównie na teoretycznym znaczeniu uwzględnianych zjawisk i właściwości psychologicznych. Przyjęliśmy następujące hipotezy badawcze:

H1. Spośród wszystkich predyspozycji zawodowych studenci psychologii prezentują najwyższy poziom predyspozycji badawczych i społecznych.

Można założyć, że wybór studiów psychologicznych jest związany z posiadaniem predyspozycji zawodowych zgodnych z wymaganiami roli zawodowej psychologa. Prawdopodobnie odnosi się to w jednakowym stopniu do studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych.

H2. Podstawowe tendencje osobowości, ujęte w PMO, oraz inteligencja emocjonalna współdeterminują poziom predyspozycji zawodowych.

H2a. Predyspozycje badawcze objaśniane są przez otwartość na doświadczenia.

H2b. Predyspozycje społeczne objaśniane są przez ekstrawersję i ugodowość oraz inteligencję emocjonalną.

Podstawowe właściwości definiujące otwartość na doświadczenia to gotowość do zdobywania doświadczeń i wiedzy oraz akceptowanie nowości dla nich samych, a nie ze względu na oczekiwane, wynikające z tego dla siebie korzyści. Sądzymy więc, że takie właściwości zostały pobudzone w ciągu lat nauki szkolnej, co z kolei powinno przełożyć się na ujawniony w badaniach wyższy poziom predyspozycji badawczych (por. także poniżej uzasadnienie hipotezy 3).

Ekstrawersja i ugodowość są, w myśl koncepcji McCrae i Costy (2005), podstawowymi tendencjami, które kształtują w głównej mierze relacje interpersonalne. Również inteligencja emocjonalna, jako czynnik warunkujący prawidłowy i satysfakcjonujący przebieg relacji interpersonalnych, a taki charakter mają przecież relacje psychologów z pacjentami/klientami, powinna okazać się jedną z właściwości determinujących, czy współdeterminujących, poziom społecznych kompetencji zawodowych.

H3. Studenci studiów psychologicznych charakteryzują się wyższym niż przeciętny poziomem predyspozycji badawczych.

Predyspozycje badawcze, jak to stwierdzono wcześniej, warunkują powodzenie w takich środowiskach pracy, jak m.in. zawód psychologa. W zawodzie psychologa ważna jest ciekawość świata i dociekliwość, niezależne myślenie oraz poszukiwanie i zadawanie pytań – psycholog myślący w sposób konserwatywny mógłby zamknąć problemy pacjenta w pewnym schemacie, sprawiającym na pierwszy rzut oka wrażenie logicznego, zaprzestając dalszego poszukiwania i badania. Bez wątplenia praca psychologa związana z działalnością badawczą wymaga myślenia nieszablonowego, otwartości poznawczej i ciągłych poszukiwań. Zakładamy, iż wybór studiów psychologicznych wynika z posiadania takich predyspozycji na poziomie wyższym niż przeciętny.

H4. Studenci studiów psychologicznych charakteryzują się wyższym niż przeciętny poziomem predyspozycji społecznych.

Ponieważ zgodnie z koncepcją Hollanda można zakładać, że jednostka poszukuje zgodnych ze swoimi predyspozycjami środowisk pracy, uzasadnione jest przypuszczenie, iż osoby wybierające studia psychologiczne charakteryzują się również wyższym niż przeciętny poziomem predyspozycji społecznych. Praca psychologa jest pracą „dla innych”, zaś osoby o wysokim poziomie predyspozycji społecznych odczuwają pragnienie pomagania innym, są serdeczne i taktowne w kontakcie. Potrafią też wywierać pozytywny wpływ na drugą osobę, a więc pacjent może wynieść z interakcji z takim psychologiem wiele korzyści. Wysokie kompetencje społeczne i empatia u osób z wysokim natężeniem predyspozycji społecznych ułatwiają zdobycie zaufania pacjenta oraz efektywne radzenie sobie z problemami natury emocjonalnej.

3. METODA

Narzędziami badawczymi były trzy kwestionariusze psychologiczne:

a) **Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej, INTE** autorstwa N. S. Schutte, J. M. Malouffa, L. E. Hall, D. J. Haggerty'ego, J. T. Cooper, C. J. Goldena i L. Dornheim. Polska adaptacja: A. Jaworowska i A. Matczak, rok 2001. Test zawiera 33 itemy. Badany zaznacza odpowiedzi na 5-stopniowej skali. Suma zaznaczonych punktów jest ogólnym wynikiem poziomu natężenia inteligencji emocjonalnej u badanej osoby (Jaworowska, Matczak, 2001).

b) **Wieloaspektowa Ocena Preferencji Zawodowych, WOPZ** – narzędzie służy do oceny poziomu natężenia predyspozycji zawodowych, opisywanych przez J. Hollanda, u osób powyżej 18. roku życia (Paszowska-Rogacz i in., 2013). W niniejszych badaniach kwestionariusz posłużył do sprawdzenia poziomu natężenia predyspozycji badawczych i społecznych, które zostały uznane przez J. Hollanda za przydatne w zawodzie psychologa (Kulesza, Kos, 2010). Kwestionariusz WOPZ składa się z dwóch części: „Moje preferencje” oraz „Właściwości

pracy”. Część pierwsza bada poziom natężenia poszczególnych predyspozycji zawodowych, natomiast część druga – warunki danego środowiska pracy. W niniejszych badaniach wykorzystano część pierwszą narzędzia.

c) **Inwentarz osobowości NEO-FFI** autorstwa Costy i McCrae, w polskiej adaptacji B. Zawadzkiego, J. Strelaua, P. Szczepaniak i M. Śliwińskiej. Narzędzie to zostało wykorzystane do zmierzenia poziomu natężenia pięciu cech osobowości opisanych przez Costę i McCrae: neurotyczności, ekstrawersji, otwartości na doświadczenia, ugodowości, sumienności. Kwestionariusz zawiera 60 itemów. Badany zaznacza odpowiedzi na 5-stopniowej skali (Zawadzki i in., 1998).

W badaniu wzięło udział 133 studentów psychologii Instytutu Psychologii Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego, w tym 62 osoby studiujące na studiach stacjonarnych i 71 osób studiujących na studiach niestacjonarnych. Wszystkie osoby zostały przebadane na początku pierwszego semestru studiów psychologicznych.

4. ANALIZA WYNIKÓW

Dla wszystkich przeprowadzonych testów przyjęto poziom istotności $\alpha = 0,05$.

W pierwszej kolejności postanowiono sprawdzić, czy studenci studiów stacjonarnych i studenci studiów niestacjonarnych różnią się poziomem nasilenia poszczególnych predyspozycji zawodowych. W tym celu wykonano dwuczynnikową analizę wariancji w schemacie mieszanym. Czynnikiem międzybiedkowym, mierzonym na dwóch poziomach, była *grupa* (studenci stacjonarni, studenci niestacjonarni), czynnikiem wewnątrzbiedkowym – *predyspozycje zawodowe* (realistyczne, badawcze, społeczne, artystyczne, przedsiębiorcze, konwencjonalne). Analiza wariancji została przeprowadzona według podejścia jednozmiennowego.

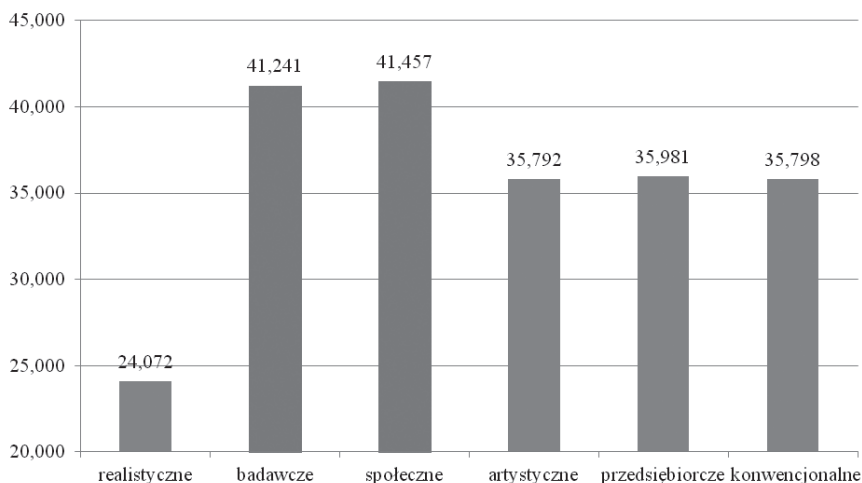
Efekt główny grupy okazał się nieistotny statystycznie ($p > 0,05$). Istotny okazał się natomiast efekt główny predyspozycji zawodowych ($p < 0,05$). Porównania *post hoc* wykazały, że poziom predyspozycji badawczych ($M = 41,241$; $SD = 0,514$) oraz społecznych ($M = 41,457$; $SD = 0,491$) jest istotnie wyższy od poziomu pozostałych predyspozycji. Pomiedzy nasileniem predyspozycji badawczych i społecznych nie ma istotnej różnicy. Nasilenie predyspozycji realistycznych jest istotnie niższe niż nasilenie pozostałych predyspozycji ($M = 24,072$; $SD = 0,719$). Nie wykazano istotnych różnic między nasileniem predyspozycji artystycznych, konwencjonalnych i przedsiębiorczych.

Stwierdzono brak istotnych różnic w nasileniu poszczególnych predyspozycji między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Spośród badanych predyspozycji najwyższy poziom w obydwu grupach zaobserwowano dla predyspozycji badawczych i społecznych, co ilustruje rys. 1.

Tabela 1. Wyniki porównania średniego poziomu nasilenia poszczególnych predyspozycji zawodowych w grupie studentów psychologii stacjonarnej i niestacjonarnej

Predyspozycje zawodowe	Parametry statystyczne	Grupa studentów		<i>p</i> w teście oceny efektu głównego: grupa	
		Stacjonarni	Niestacjonarni		
Realistyczne	Średnia	24,24	23,90	0,567	
	Odchylenie standardowe	8,539	8,029		
Badawcze	Średnia	41,47	41,01		
	Odchylenie standardowe	5,410	6,317		
Społeczne	Średnia	41,37	41,55		
	Odchylenie standardowe	5,866	5,398		
Artystyczne	Średnia	34,31	37,27		
	Odchylenie standardowe	8,745	7,949		
Przedsiębiorcze	Średnia	35,48	36,48		
	Odchylenie standardowe	7,415	7,155		
Konwencjonalne	Średnia	35,37	36,23		
	Odchylenie standardowe	5,019	5,875		
<i>p</i> w teście oceny efektu głównego: predyspozycje	$< 0,05$				<i>p</i> w teście oceny interakcji między czynnikami: grupa i predyspozycje: 0,184

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1. Średni poziom nasilenia poszczególnych predyspozycji zawodowych w grupie studentów psychologii stacjonarnej oraz niestacjonarnej

Źródło: opracowanie własne.

Postanowiono również sprawdzić, czy średnia wieku badanych grup, będąca jedną z istotnych przesłanek porównania studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, jest istotnie różna. Prawdopodobieństwo uzyskane w teście *t*-Studenta wskazuje na istotne różnice ($p < 0,05$): średnia wieku dla studentów stacjonarnych jest istotnie niższa ($M = 19,35$; $SD = 1,01$) od średniej wieku dla studentów niestacjonarnych ($M = 22,93$; $SD = 5,84$).

W celu sprawdzenia, czy predyspozycje zawodowe studentów są związane z właściwościami osobowości oraz z poziomem inteligencji emocjonalnej, wykonano analizę regresji. Przy budowie modelu skorzystano z metody krokowej.

W pierwszej kolejności zbudowano model, w którym zmienną objaśnianą było nasilenie predyspozycji w obszarze badawczym. Dla modelu końcowego współczynnik determinacji był istotnie różny od zera $F(3,129) = 19,126$, $p < 0,05$ i wynosił $R^2 = 0,308$. Model wyjaśnia 30,8% wariacji zmiennej objaśnianej. Wyższe nasilenie predyspozycji badawczych współwystępuje z wyższą otwartością na doświadczenia, wyższą inteligencją emocjonalną oraz niższą neurotycznością.

Tabela 2. Wyniki modelowania zależności liniowej między nasileniem predyspozycji w obszarze badawczym i zmiennymi: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumienność oraz inteligencja emocjonalna

Zmienna objaśniana: nasilenie predyspozycji w obszarze badawczym				
$R^2 = 0,308$; $p < 0,05$				
Istotne zmienne objaśniające	Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standaryzowane	p w teście oceny istotności współczynników regresji
	B	błąd standardowy B	β	
Otwartość na doświadczenia	0,385	0,068	0,428	< 0,001
Inteligencja emocjonalna	0,071	0,032	0,180	0,031
Neurotyczność	-0,117	0,055	-0,172	0,034

Źródło: opracowanie własne.

Dla modelu, w którym zmienną objaśnianą było nasilenie predyspozycji w obszarze społecznym, współczynnik determinacji był również istotnie różny od zera $F(4,128) = 26,366$, $p < 0,05$. Model wyjaśnia 45,2% wariacji zmiennej objaśnianej. Predyktorami nasilenia predyspozycji w obszarze społecznym są inteligencja emocjonalna, neurotyczność, ekstrawersja i ugodowość.

Zweryfikowanie hipotez mówiących o tym, że w odniesieniu do populacji generalnej studenci psychologii prezentują wyższy niż przeciętny poziom nasilenia predyspozycji badawczych i społecznych, wymagało przeliczenia wyników surowych uzyskanych w WOPZ na steny i pogrupowania ich w trzy kategorie: wysokie (sten 7–10), przeciętne (sten 5–6) i niskie (sten 1–4) (Brzeziński, 2002). W badanej próbie studenci psychologii najczęściej prezentowali wysokie

nasilenie predyspozycji badawczych i społecznych. Niskie nasilenie charakteryzowało jedynie 3,8% próby.

Tabela 3. Wyniki modelowania zależności liniowej między nasileniem predyspozycji w obszarze społecznym i zmiennymi: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość, sumienność oraz inteligencja emocjonalna

Zmienna objaśniana: nasilenie predyspozycji w obszarze społecznym $R^2 = 0,452; p < 0,05$				
Istotne zmienne objaśniające	Współczynniki niestandardyzowane		Współczynniki standaryzowane	p w teście oceny istotności współczynników regresji
	B	błąd standardowy B	β	
Inteligencja emocjonalna	0,161	0,029	0,430	< 0,001
Ekstrawersja	0,235	0,061	0,308	< 0,001
Neurotyczność	0,187	0,049	0,287	< 0,001
Ugodowość	0,204	0,057	0,248	< 0,001

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Rozkład częstości predyspozycji społecznych i badawczych w grupie studentów psychologii

Badana zmienna	Poziom nasilenia badanej zmiennej	Grupa studentów	
		N	%
Predyspozycje badawcze	niski	5	3,8
	przeciętny	38	28,6
	wysoki	90	67,7
Predyspozycje społeczne	niski	5	3,8
	przeciętny	53	39,8
	wysoki	75	56,4

Źródło: opracowanie własne.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Zaprezentowane w tym artykule badania i ich wyniki pozwalają na wysunięcie kilku istotnych wniosków.

1. Spośród wyróżnionych przez Hollanda predyspozycji zawodowych studenci psychologii prezentują najwyższy poziom predyspozycji badawczych i społecznych. W odniesieniu do populacji generalnej poziom ten można określić jako wyższy niż przeciętny. Może to oznaczać, że wybór przez nich drogi dalszej edukacji nie jest tylko kwestią ciekawości, ani nie wynika z mody czy snobizmu.

Decyzja edukacyjna studentów psychologii osadzona jest w posiadanych przez nich predyspozycjach zawodowych, których – być może – nawet nie są w pełni świadomi. Dotyczy to zarówno studentów studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych, między którymi nie ma istotnej różnicy w rozkładzie wyróżnionych rodzajów predyspozycji zawodowych. Potwierdza to założenie Hollanda o tym, że jednostka poszukuje środowiska pracy zgodnego z posiadаныmi przez nią predyspozycjami zawodowymi.

Okazało się jednocześnie, że nie ma różnic w poziomie wyróżnionych predyspozycji zawodowych pomiędzy studentami stacjonarnymi i niestacjonarnymi. Porównanie wieku badanych studentów wskazuje jednak, że obydwie grupy studentów są pod tym względem bardzo do siebie podobne, co pozwala sądzić, że pochodzą z tej samej populacji. Naszym zdaniem uzasadnia to brak oczekiwanej różnicy w poziomie predyspozycji zawodowych w jednej i drugiej grupie studentów.

2. Studenci psychologii są ukierunkowani raczej poznawczo. Ponad 65% charakteryzuje się wysokim poziomem predyspozycji badawczych. Rozkład predyspozycji społecznych jest bardziej zrównoważony i niemal 40% studentów osiąga w tym zakresie wyniki przeciętne.

3. Potwierdziły się nasze przypuszczenia dotyczące związku podstawowych tendencji osobowościowych, wyrażonych w modelu PMO, z poziomem predyspozycji zawodowych:

a) predyspozycje badawcze studentów psychologii są objaśniane przez otwartość na doświadczenia i inteligencję emocjonalną, chociaż ta ostatnia determinuje poziom predyspozycji w stopniu znacznie niższym niż otwartość. Okazało się, że do modelu regresji została wprowadzona także zmienna neurotyczność, jednak w tym ostatnim przypadku predyktorem wysokiego poziomu predyspozycji badawczych jest niski wynik w zakresie tej zmiennej, znamionujący zrównoważenie emocjonalne. Wniosek ten stanowi jednocześnie zaprzeczenie stereotypu naukowca jako osoby pełnej „twórczego niepokoju” i nieco oderwanej od realiów codziennego życia. Wynika to, jak się zdaje, z kilku okoliczności: 1) współczesna nauka polega na dochodzeniu do prawdy w toku systematycznych i planowych, często zespołowych, wysiłków, w których jest coraz mniej miejsca na „romantyczne” porywy jednostek, nawet o genialnych umysłach; 2) stawianie trudnych pytań i problemów badawczych wymaga otwartości i odwagi, których to cech próżno byłoby szukać u osoby neurotycznej, z definicji skłonnej do przeżywania lęków i wątpliwości. Zrównoważenie emocjonalne jest także wymieniane jako pożądana cecha psychologa – praktyka;

b) predyktorami predyspozycji społecznych okazały się zakładane przez nas cechy „społeczne” PMO (ekstrawersja i ugodowość) oraz inteligencja emocjonalna. Okazuje się więc, że stosunkowo najmocniejszym predyktorem kompetencji społecznych jest inteligencja emocjonalna, warunkująca tym samym wysoki poziom praktycznych umiejętności pracy psychologicznej. W przypadku kompetencji społecznych do modelu regresji także została wprowadzona zmienna

neurotyczność. Dodatnia wartość współczynnika regresji zdaje się w tym przypadku wskazywać, że osoby bardziej podatne na doświadczanie negatywnych emocji mają stosunkowo wyższe szanse efektywnego oddziaływania na pacjenta klinicznego, niż osoby spokojne i zrównoważone emocjonalnie. Wy tłumaczeniem nasuwającym się bezpośrednio jest to, że ludzie przeżywający własne problemy emocjonalne lepiej rozumieją innych z podobnymi problemami. Być może większa wrażliwość i emocjonalność osób z podwyższoną neurotycznością determinuje również ich większe zaangażowanie w pracę z pacjentem, także na płaszczyźnie emocjonalnej, warunkującej w dużej mierze efektywność takiej pracy. Zapewne jednak nie są to jedyne możliwe wyjaśnienia zaobserwowanej zależności, ujmowane zresztą przez nas wyłącznie w kategorii hipotez, co oznacza, że problem ten pozostaje kwestią częściowo otwartą.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że studia psychologiczne podejmują osoby, które posiadają wyższy niż przeciętny poziom kompetencji badawczych i społecznych w rozumieniu J. Hollanda. Wybór przez nie kierunku kształcenia jest więc wynikiem decyzji opartej na rzeczywistej gotowości do podjęcia pracy w zawodzie psychologa. Dotyczy to w podobnym stopniu studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, chociaż ci ostatni w dość powszechnym odczuciu postrzegani są jako nieco gorzej przygotowani do pracy, ponieważ ukończyli „tylko studia zaoczne”. Okazało się, że takie przekonanie jest nieuzasadnione.

BIBLIOGRAFIA

- Bańka A. (2005). *Zawodownawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy*. Warszawa: Print-B.
- Biegańska K., Lubrańska A., Marat E. (2010). Konstrukcja itemów Kwestionariusza Predyspozycji Zawodowych. [W:] E. Kos, M. Kulesza (red.), *Kwestionariusz predyspozycji zawodowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Brzeziński J. (2002). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brzozowski P., Drwal R. (1995). *Kwestionariusz osobowości Eysencka. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Centralny Instytut Ochrony Pracy (1998). *Przewodnik po zawodach*, t. I. Warszawa: MPiPS.
- Czabała Cz. (2006). *Czynniki leczące w psychoterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gladding S. T. (1994). *Poradnictwo zawodowe. Zajęcie wszechstronne*. Warszawa: Urząd Pracy.
- Heaton J. A. (2005). *Podstawy umiejętności terapeutycznych*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Holland J. L. (1997). *Making Vocational choices*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Jaworowska A., Matczak A. (2001). *Kwestionariusz inteligencji emocjonalnej INTE. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Juczyński Z. (1998). *Informator – psychologia: studia, programy, specjalizacje*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Koper M. (2008). Inteligencja emocjonalna w zarządzaniu. [W:] M. Śmieja, J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje* (s. 232–246). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Kulesza M., Kos E. (2010). *Kwestionariusz predyspozycji zawodowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Król-Korepta J. (2012). *Wybrane teorie rozwoju zawodowego i planowania kariery*. [W:] E. Bodzińska-Guzik, D. Szmigielska, *Doradztwo zawodowe. Zarys problematyki i metod* (s. 34–47). Kraków: Wyższa Szkoła Europejska im. Ks. Józefa Tischnera.
- McCrae R. R., Costa P. T. (2005). *Osobowość dorosłego człowieka*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Nauta M. M. (2010). The development, evolution, and status of Holland's theory of vocational personalities: Reflections and future directions for counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 57 (1), 11–22.
- Paszowska-Rogacz A., Goleniowska L., Grosjer A., Hauk M., Jarmakowski-Kostrzanowski T. (2013). *Wieloaspektowa ocena preferencji zawodowych WOPZ*. Częstochowa: Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe APUS Robert Meller.
- Prochaska J. O., Norcross J. C. (2006). *Systemy psychoterapeutyczne. Analiza transteoretyczna*. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia.
- Rakowska M. J. (2005). *Skuteczność psychoterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Reidenberg D. J. (2009). Help: I need a great therapist! *Annals of the American Psychotherapy Association*, 12 (2), 67–69.
- Rodolfa E., Greenberg S., Hunsley J., Smith-Zoeller M., Cox D., Sammons M., Caro C., Spivak H. (2013). A competency model for the practice of psychology. *Training and Education in Professional Psychology*, 7 (2), 71–83.
- Sobierajski T. (2013). *Doradztwo zawodowe. Uniwersalizm i konceptualizacja*. Warszawa: ISNS UW.
- Szczygieł D. (2008). Inteligencja emocjonalna – więcej niż IQ i osobowość? O potrzebie i znaczeniu sprawdzania trafności dodanej narzędzi mierzących inteligencję emocjonalną. [W:] M. Śmieja, J. Orzechowski (red.), *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje* (s. 136–152). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szybińska K., Mroczkowska D., Toeplitz Z. (2004). Obraz psychologa w oczach nie psychologów. *Przegląd Psychologiczny*, 47 (2), 191–219.
- Śmieja M., Orzechowski J. (red.) (2008). *Inteligencja emocjonalna. Fakty, mity, kontrowersje*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Świętochowski W. (2014). Czy istnieje psychoterapia doskonała, czyli rzecz o eklektyzmie w psychoterapii. *Psychologia Wychowawcza*, 48 (6), 139–145.
- Ustawa o zawodzie psychologa (2001), Dz. U. 2001, nr 73, poz. 76.
- Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M. (1998). *Inwentarz osobowości Costy i McCrae. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Zimbardo P. G., Ruch F. L. (1996). *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

ANNA JÓZEFczyk, ADRIANNA KOŁAKOWSKA, WALDEMAR ŚWIĘTOCHOWSKI

PROFESSIONAL AND PERSONALITY CAPACITIES TO WORK WITH PATIENT IN FUTURE PSYCHOLOGISTS

Abstract. The assessment of the level of professional capacities in the psychological students is the subject of the paper. The theoretical basis was model of professional capacities by J. Holland. According to it, certain capacities may determine one's success in the field of professional activity, in that case – in psychological work with the clinical patient/client. The aims of research were:

1) estimation of the level of scientific and social capacities in students and comparison of this level between stationary and nonstationary ones; 2) identifying psychological factors determining the level of certain capacities. The test of professional capacities by J. Holland, Inventory of Emotional Intelligence (INTE) and Five Factor Personality Inventory NEO-FFI were used. 133 students of stationary and nonstationary psychological study at the University of Łódź were investigated. The results show, among others, the higher than average level of the scientific and social capacities in the students of both group and considerably important role of emotional intelligence in the formation of the professional capacities of expected psychologists.

Keywords: professional capacity, psychologist as profession, emotional intelligence.